

HET BOEK VAN DE WEEK.

Gereformeerd Kerkrecht, door Dr. H. Bouwman, Hoogleraar aan de Theologische School te Kampen. Eerste deel. Kampen, J. H. Kok 1928.

In tien jaar tijds hebben onze Gereformeerde Kerken wel een sterke verandering doorgemaakt. Men moet dit wel verstaan.

Onze Kerken zelf zijn niet van standpunt verwisseld, al beweren sommigen dit ook. Doch de belangstelling heeft zich in meer dan één opzicht verplaatst.

Het meest frappeert dit misschien wel ten aanzien van het Kerkrecht.

Tien jaar geleden was het voor het Kerkrecht een periode van laagconjunctuur.

Het deed slechts in de gunst van enkelen.

Op kerkelijke vergaderingen werd niet zelden het argument vernomen „broeder praeses, ik vind, dat wij niet alles zoo moeten opvangen aan den kapstok van het formeel”. Zoo'n woord sloeg in. Men sprak vergoelijkend over kerkrechtelijke „zondetjes”.

Stellig, onze Kerkinrichting is te stevig van structuur, dan dat zij onder een tijdelijke kerkrechtelijke indifferentie belangrijke schade zou lijden.

Zij kan tegen een stoot.

Toch zou het voortduren van zulk een geestgesteldheid de nadeeligste gevolgen hebben gehad.

Dan — de tijd, dat men de beoefening van het Kerkrecht aan enkele liefhebbers overliet, bij wie men dan in uiterste gevallen zijn licht opstak, is voorbij.

Het Kerkrecht heeft weer — net als een dominee, die een poosje uit de gratie is geweest — den ouden loop.

En nu zijn het voorzeker ook hier niet allen koks, die lange messen dragen.

Men staat er wel eens versteld over, waar sommigen het verstand van het Kerkrecht zoo plotseling vandaan hebben gehaald.

Met be- en verwondering hebben we den laatste tijd verschillende kerkrechtelijke vertoogen gelezen en aangehoord.

En als men dan vernemen van het verschijnsel der kerkrechtelijke bezwaardheid, dat tegenwoordig nog al moet voorkomen, dan vraagt men met alle respect voor hen, die zich daarmee toeven, of daaronder gebukt gaan — beide categorieën komen voor — wie toch wel hun meester is geweest.

Zonder nu de goeden in hun waarde aan te tasten, kan toch de verdenking niet worden geweerd, dat zij zich het Kerkrecht hebben eigen gemaakt zooals zij, die bedrogen willen worden, nog wel talen leeren.

Fransch zonder meester voor enkele dubbeltjes. Duitsch, Engelsch, Italiaansch en ik weet niet wat insgelijks.

En het is misschien wel erg boos van me, maar ik vrees, dat er beste broeders zijn, die aan hun kerkrechtelijke kennis nog goedkoop kwamen.

Vooral dan onder de bezwaarden, met wie ik overigens heusch niet den spot wil drijven.

Een kerkrechtelijk bezwaar blijkt bij preciese ontleding nog al eens door het gevoel te zijn geïnspireerd. De kerkenorde kan men daarbij missen. Het Kerkrecht wordt vaak gezogen uit het lichaamsdeel, dat men reeds als kind zoo gaarne in den mond stak.

Waarnee ik maar zeggen wil, dat men voor het woord „kerkrechtelijk” geen angst meer heeft.

En nu meene men niet, dat Assen deze kentering heeft bewerkstelligd.

Die volrok zich al vroeger.

Wanneer men op een datum is gesteld, zou ik de Synode van Leeuwarden willen noemen.

Omstreeks dien tijd begon de belangstelling voor het Kerkrecht weer te groeien.

Nu laat ik hier de kwestie van post en propter buiten beschouwing.

Het valt buiten den cirkel, welke deze rubriek bestrijkt, om oorzaken van feiten als deze op te sporen.

Ik heb genoeg gezegd ter toelichting van mijn meening, dat het voornamelijk werk van prof. Bouwman het psychologisch moment mee heeft.

Wellicht zou tien jaar geleden een uitgever wel sterk de wenkbrauwen hebben gefronst, vóór hij zulk een grootsch opgezet werk in zijn fonds opnam.

Op het oogenblik echter dunkt mij de risico tamelijk gering.

Een boek als dit gaat er in.

Moet er ingaan.

Tij en weer dienen.

Als het nu ook maar daar komt, waar wij het graag zien!

Bij onze predikanten, ouderlingen, leergrage gemeentelieden, natuurlijk!

Maar ook bij hen, die als amateurs in het Kerkrecht hun meening poneeren tegenover de deskundigen in het Kerkrecht.

Zij hebben het inzonderheid nodig in de sfeer van het Kerkrecht te worden binnengeleid.

Dra zullen zij dan ontwaaren, dat het Kerkrecht iemands niet komt aanwaaien.

De zeer eenvoudige stijl van dit boek biedt het voordeel van grootte duidelijkheid.

En waar verschillende stukken vroeger reeds in het „Ouderlingenblad” zijn verschenen, heeft men

de waarborg, dat behalve een wetenschappelijk, ook een populair doel den auteur voor oogen stond.

Hierin is prof. Bouwman uitnemend geslaagd.

Ik sprak van den grootschen opzet van dit werk. Men zal toestemmen, dat daarin geen overdrijving schuilt, wanneer men kennis neemt van wat de hoogleraar wenschte te behandelen.

Hij schrijft (blz. 52):

„Wij deelen dus het kerkrecht in twee deelen in: A. Het recht der kerk in zijn historische ontwikkeling.

B. Het recht der kerk, zooals het naar Gods Woord moet zijn en in de praktijk wordt geoefend; welk thetisch deel wordt uiteengezet in vijf afdelingen:

I. De kerk en het ambt.

II. De kerk en hare regeering.

III. De kerk en de bediening van de sacramenten en ceremoniën.

IV. De kerk en de handhaving van haar belijdenis en de oefening der tucht.

V. De kerk en hare verhouding tot de overheid.”

Wanneer in dit eerste deel, dat reeds niet minder dan 639 bladzijden telt, wordt nog slechts de historische en het eerste hoofdstuk van de thetische uiteenzetting geboden.

Met recht kan daarom gezegd, dat hier een standaardwerk in wording is.

Men zou de vraag kunnen stellen, of de gegeven indeeling logisch wel goed loopt. Maar misschien dwongen de eischen van de praktijk om aan een logisch schema niet te strak vast te houden. Dat is dikwijls bij handboeken het geval.

Op elke bladzijde schier komt het uit, dat de schrijver een hoogst voorzichtig man is. Een vak als het Kerkrecht vraagt trouwens dit. Hieraan is het ongetwijfeld toe te schrijven, dat het ius constituendum (het recht, zooals het behoort te gelden) een verdwijnend kleine plaats inneemt tegenover het ius constitutum (het recht, zooals het geldt). Het eerste element hadden wij anders wel gaarne wat sterker ontwikkeld willen zien. Belangrijke kwesties, waarvoor naar een oplossing gezocht wordt, worden hier soms alleen met verwijzing naar historische gevallen afgedaan. Ik noem hier alleen het vraagstuk inhoever een hoogleraar in de theologie aan zijn hoogleraarsambt bevoegdheid kan ontleenen om in de kerken te proponeeren.

Met een beroep op de gevallen van Maccovius, Odé en A. Noordzij stapt de schrijver van dit onderwerp af, zonder dat duidelijk is geworden, dat het ook alzo behoort (blz. 371).

Voorzichtigheid leidt er den hoogleraar ook wel eens toe, de argumenten pro en contra zó krachtig te laten spreken, dat men op grond hiervan moeilijk kan uitmaken, welke weg volgens den auteur eigenlijk moet worden ingeslagen. Soms biedt een enkele zinsnede dan uitkomst zonder echter een overtuiging te wekken. Een typisch voorbeeld daarvan levert het slot van het boek. Het gaat daar over herbevestiging van ambtsdragers. Men blijft in het onzekere wat nu in deze geboden is, totdat men leest: „Uit het bovenstaande zal nu duidelijk geworden zijn, dat men bij de vraag omtrent de herbevestiging wel moet onderscheiden, en dat het, om verkeerde beschouwingen omtrent het ambt tegen te gaan, wenschelijk is, dat een ambtsdrager na herkiezing opnieuw met het formulier der bevestiging in het ambt wordt gesteld.” (bl. 612).

Dan — dit is niet als aanmerking bedoeld.

Voor de doorzichtigheid en de voorzichtigheid van dit boek kan onze lof niet groot genoeg zijn.

Onze Kerken zullen dezen arbeid weten te waardeeren.

Werde het den auteur gegeven zijn plan af te werken.

Misschien mogen we den wensch daarnaast plaatsen, dat ook prof. Dr. H. H. Kuyper ons een Kerkrecht schenke.

Beide werken zullen elkander niet in den weg staan maar elkander aanvullen.

Zij zouden een schoon bezit vormen voor het komende geslacht, dat ook wel met up-and-downs in het Kerkrecht zal hebben te worstelen en dat wellicht nieuwe groepen van bezwaarden zal zien opgaan, blinken en verzinken.

HEPP.

PERSCHOOU.

Christendom en oorlog.

Prof. Dr. S. Greydanus geeft in de jongste aflevering van het „Gereformeerd Theologisch Tijdschrift” een uitvoerige bespreking van het jongste werk van prof. Heering: „De Zondeval van het Christendom”. Het is overbodig te zeggen, dat de in dit werk aangevoerde kwestie en de tendenzen van zijn inhoud kennismaking van 't boek van prof. Dr. G. J. Heering voor ons noodzakelijk maken; waarom ik dan ook de ook in algemeenen zin oriënteerende bespreking van prof. Greydanus hier een plaats geef.

De hoogleraar zegt:

De lezing van dit boek ontroert, omdat met smart en schamte erkend moet worden, dat de zoo geheeten Christenvolken zich de eeuwen door, met name in den laatste grooten oorlog, zoo droef ontzonken aan hunne heilige roeping, en zoo verbasterd, betoond hebben. Huiverende afschuw spreekt uit dit op ernstigen, en meestal (doch niet altijd, vgl. b.v. blz. 242 en 271) waardigen, toen gestelde werk, waarin de Schrijver

betoogen wil, dat de Heere Christus en de eerste Christenen den oorlog als zoodanig, dus allen en elken oorlog, veroordeelden, maar dat sedert de vierde eeuw verandering van beschouwing bij de Christenheid intrad, die nu den oorlog, hoewel dan niet elken oorlog, aanvaardde. Dat is de zondeval van het Christendom. En roeping van Christendom en Kerk is het nu, om overeenkomstig den wezenlijken eisch van het Christendom, en evenals de Christenen uit de vroegste eeuwen, den oorlog als zoodanig af te keuren, en hem dus tegen te staan ook in zijne voorbereiding, en daarom ook te weigeren, wanneer men opgeroepen wordt tot vervulling van den dienstplicht. Ontwapening moet er komen, en deze moet alvast beginnen met eenzijdige, nationale ontwapening.

Moet dit werk bestreden worden? En zou daarom de oorlog verdedigd moeten worden? Wie zou dit laatste wenschen te doen? Het is echter de vraag, of het betoog juist is, en of metterdaad elke oorlog, dus ook die tot verdediging van het Vaderland, en tot hulp van het onderdrukte, ongeoorloofd is? Daarbij komt het er in de eerste plaats op aan, dat het wezen van het Christendom, en wat de Heere Christus in dezen leerde, zuiver en genoegzaam volledig geteekend wordt, opdat niet onder den naam van wezenlijk Christendom uitgegeven worde, wat slechts eigen voorstelling van het Christendom is, maar aan het wezenlijke Christendom geen volle recht laat wedervaren.

Bij de tekening nu van hetgeen de Heere Christus en de eerste Christenen ter zake van den oorlog dachten en leerden, schakelt Prof. Heering terstond het Oude Testament uit. „Over weinig onderwerpen biedt de Bijbel zóo uiteenlopende en onverenigbare gezichtspunten als over den oorlog”, blz. 1; vgl. ook blz. 2. Wanneer Prof. Heering hierbij de tegenstelling maakt van den Bijbel zien als „een statische eenheid” en als „een organische eenheid (een organisme kent fasen van groei)”, blz. 1, dan is deze voorstelling geheel onjuist, omdat we op deze wijze geene organische eenheid hebben, maar een conglomerat van heterogene bestanddeelen. Doch wat nu de eigenlijke zaak bij dit punt is, is dit: dat de Heere Christus en de eerste Christenen, in onderscheiding van Marcion en Gnostici, het Oude Testament erkenden als Gods Woord, en daardoor vanzelf verhinderd waren, den oorlog als zoodanig, en elken oorlog, te veroordeelen. Bij die afkeuring kan dienengevolge slechts sprake zijn — ook al werd dat niet uitdrukkelijk gezegd — van de oorlogen, zooals men die destijds kende. En hierdoor blijft terstond de overeenstemming tusschen hen en latere Christelijke schrijvers als Augustinus, Luther, Calvin, e.a. Dezen keuren ook niet elken oorlog goed, maar slechts den verdedigingsoorlog, en dien voor het recht e.d.g., vgl. blz. 50, 71, 80, e.a. Van eene principieele verandering van beschouwing sedert de vierde eeuw, kan daarom niet gesproken worden. Men kende toen andere oorlogen, en liet dit blijken in zijne bespreking.

In de tweede plaats moet bij den Heere Christus gerekend worden niet alleen met Zijn doen in den staat Zijner vernedering, toen Hij gekomen was om Zich te geven ook tot in den dood, maar evenzeer met hetgeen Hij van Zich profeteerde in de toekomst: Matth. 21: 40 vv.; 22: 7 vv.; 25: 41, e.d.g. Prof. Heering kan deze uitspraken moeilijk in overeenstemming brengen „met het Heiland-beeld, dat zoo duidelijk en stralend uit de Evangelien oprijst”, en wil de vragen daarnaar open laten, blz. 16. Maar dat kan hier niet, want het geldt thans de vraag van zuivere, of niet-zuivere teekening van het beeld van den Heere Christus in deze zaak.

Ten derde komt de vraag, of de Heere Christus aanleiding had, Zich speciaal over den oorlog tot verdediging van Vaderland en onderdrukten, uit te laten. Is het voorts te denken, dat Hij den oorlog als zoodanig, elken oorlog, als zonde beschouwende, niet aan de militairen, met wie Hij in aanraking kwam, vgl. b.v. Matth. 8, gezegd zou hebben, dat zij dien stand verlaten moesten? Daardoor zoude Hij niet als revolutionaire Messias opgetreden zijn, zooals Prof. Heering het voorstelt, blz. 29.

In de vierde plaats moet er mede gerekend worden, dat de Heere Christus de overheid erkende als door God aangesteld, en leerde, dat men aan deze moest gehoorzaam zijn, Joh. 19: 11; Matth. 23: 2—3, zij het ook tot eene bepaalde grens, Matth. 22: 21. Met het oog op deze plaatsen kan moeilijk juist heeten, dat Paulus in Rom. 13: 1—7 reeds een concessie doet, door eerbied te eischen voor een andere levensorde dan die van het Evangelie, voor de rechtsorde, blz. 25.

Ten vijfde acht Prof. Heering wel den staat en de overheid noodig, blz. 192 v.v. Maar het moet een rechtsstaat zijn, blz. 122. Doch om het recht te handhaven, moet macht gebruikt worden, blz. 126. En nu zijn er oorlogen denkbaar, b.v. wanneer een onrechtvaardig aangevallene land zich verdedigt tegen den indringer, waarin eveneens de macht gebruikt wordt tot handhaving van het recht en ter bescherming van wat anders vertreden zou worden. Met de aanvaarding van den staat, en het gebruik van de macht tot handhaving van het recht, is dus principieel aanvaard recht en roeping soms, in denkbare gevallen, van oorlog, natuurlijk niet van elken oorlog, noch van elke wijze van oorlogsvoering, maar van eenigen oorlog tot rechts-handhaving en ter bescherming van het verdrukte. Wie daarom elken oorlog verwerpt, en niet weten wil van ooit eenig recht tot welken oorlog ook, kan principieel ook den staat en de handhaving van het recht door de staatsmacht, niet aanvaarden. Tegen deze redeneering komt Prof. Heering herhaaldelijk op, blz. 26, 250 v.v., e.a. Hij spreekt dan wel van „abstracte consequentie-trekkers”, en beroept zich op een woord van Hegel: „dat alle dingen hun maat hebben en dat — als door kwantitatieve verandering die maat wordt overschreden — „de dingen ophouden dat te zijn, wat ze waren”, blz. 251. Maar daarmee is hier toch het principieele verschil niet aangewezen.

In de zesde plaats, en met het vorige samenhangend: Is de overheid niet verplicht, rechtsschennis en onderdrukking van haar onderdanen, indien mogelijk, en voor zooveel mogelijk, tegen te gaan en te verhinderen? Verzaakt zij hare roeping niet, wanneer zij dat verzuimt? Of geldt dat alleen ten aanzien van den in-